

**DALEKA BLIZINA
USMENI I ZAVIČAJNI MOTIVI U
"MALIM GLAGOLJAŠIMA"
DANIELA NAČINOVIĆA**

Ivan Grgurević

Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

UDK: 371.3:821.163.42

Stručni članak
Professional article

Primljeno

: 2007-10-10

*Received***SAŽETAK**

Daniel Načinović (1952) istaknuti je, plodan i svestran, hrvatski književnik srednje generacije iz Istre. Od svojih književnih početaka piše i za djecu. I površna bi analiza njegova dječjega djela, uz modernost, ukazala na još tri dominantne osobitosti: zavičajnost, usmenu baštinu i svojevrsnu prigodnost ili, bolje, prigodnu inspirativnost. Za propitivanje i analizu usmenih i zavičajnih motiva najpogodnijima se čine ove tri "ilustrirane knjige": "Burrta", "Kravata Velog Jože ili vilinska svadba u pulskoj Areni" i "Mali glagoljaši".

"Mali glagoljaši" priča su o dvoje zagrebačke djece, sestri i bratu Karmeli i Dubravku, koji za ljetnog raspusta dolaze u Roč (u Istri) u "Malu glagoljašku akademiju" učiti glagoljicu. Priča se sastoji od proznoga teksta u koji je umetnuto sedam pjesama naslovljenih glavnim brojevima od 1 do 7. Prozni je tekst pisan standardom, a pjesme čakavskim dijalektom. Djeca iz Zagreba u Istru i natrag putuju "Zvonimiransom", to jest lete na konju s kraljem Zvonimirom, a u Roču dočekuje ih poznati glagoljaš žakan Juri.

Prozni i pjesnički tekst obiluju usmenim i autorovim zavičajnim motivima. Kralj Zvonimir malim Zagrepčanima tumači Istru i njezinu ljepotu bogatstvom graditeljske, glazbene i usmene tradicije. Čakavski dijalekt stiha u "Malim glagoljašima" odavanje je počasti glagoljašima, "začinjavcima" hrvatske pismenosti i književnosti. Autor je naglasio likovnu ljepotu glagoljičkog pisma i "mudrost" glagoljice. Čitajući nazive slova glagoljičke azbuke, dobivamo i poruku: "Ja (koji) slova poznajem velim (da) dobro je živjeti". Učeći glagoljička slova djeca se uče potrebi za znanjem, vedrinom i životnim optimizmom. I ne samo to: iz pjesama se dade iščitati da je učenje glagoljice ravno stvaranju ili otkrivanju svijeta.

Kralj Zvonimir i žakan Juri povijesne su ličnosti, ali će ih djeca doživjeti kao likove iz legende i predaje, posebno kralja Zvonimira. "Mali glagoljaši" fantastična je dječja priča. Dvojnost predaje (i povijesti) i sadašnjosti prividna je. Prošlost određuje našu duhovnost, našu pripadnost i naš identitet. S kraljem Zvonimirom i žakanom Jurjem djeca se ne mogu identificirati, jer oni nisu mitskoga podrijetla, ali s glagoljašima i Kraljem mogu razgovarati kao s nekim "iz daleke, daleke blizine".

Ključne riječi: akademija, glagoljica, kralj Zvonimir, Roč, žakan Juri

Uvod

Daniel Načinović¹, rođen 1952. u Labinu, istaknuti je, plodan i svestran hrvatski književnik srednje generacije iz Istre. Živi i stvara u Puli. Načinović je pjesnik, prozaist, esejist, prevoditelj, antologičar, scenarist i novinar. Dobitnik je niza značajnih nagrada i priznanja, a zastupljen je u mnogim antologijama i pregledima.

I bez detaljne analize uočljive su, uz modernost, tri dominantne osobitosti Načinovićeve dosadašnjega književnoga djela za djecu: zavičajnost, usmena baština i svojevrsna prigodnost ili, bolje, prigodna inspirativnost. Poštujući autorov široki interes za zavičaj kao sveukupnost duhovnoga i materijalnog dobra, za propitivanje usmenih i zavičajnih motiva čine se pogodnima ove tri dječje knjige:

Burrra (ilustrirala Nevenka Macolić, Izdavačko poduzeće Rerezent, Buzet 1997.), *Kravata Velog Jože ili vilinska svadba u pulskoj Areni* (ilustrirao Ivan Gregov, Academia Cravatica i Alfa d.d., Zagreb 2003.) i *Mali glagoljaši* (ilustrirao Ivan Gregov, Osnovna škola Vazmoslava Gržalje, Buzet 2005.²)

Iako je Daniel Načinović poznat i nagrađivan dječji pisac, još čeka analizu i ocjenu svoga djela. Ako se zanemare novinski članci, ovo je prvi pokušaj analize i tumačenja nekih, po mome sudu, odlučujućih književnih postupaka u njegovu djelu. Nije mi namjera cjelovita kritička prosudba i valorizacija Načinovićeve djela za djecu: analizirat ću usmene i zavičajne motive i pokušati im naći mjesto i funkciju u cjelini priče, pa i njihovu vezu s ostalim relevantnim književnim postupcima, što ponegdje može stvarati dojam težnje cjelovitoj interpretaciji, posebno ako se književno djelo shvaća kao govor cjeline. Ovdje ću pisati o usmenim i zavičajnim motivima u "Malim glagoljašima", jer je cjelina, stjecajem okolnosti "razbijena", a

¹ Osim za odrasle, Načinović od svojih književnih početaka piše poeziju, bajku i priču za djecu: "Poluotok snova" (1983), pjesme i bajke; "Banka, kakva zavrzlamka" (1984), pjesme; "Jednog ljeta u Poreču" (1985), pripovijest; "Moj tata brodograditelj" (1986), slikovnica (pjesme i crtice); "Sunce ima dva barkuna" (1987), pjesmarica/slikovnica; "Čarobna harmonika" (1995), bajke i priče; "Jadao se jedan mačak" (1996/97), pjesme; "Burrra" (1997), "Una, povedi i mene/Istrien im Märchen" (1998), slikovnica; "Belarmin, nebeski jahač" (2001), pjesme i bajke; "Sretan Božić, Sybil" (2001/02), bajke; "La Borrra" (2002), prijevod Giacomo Scotti, "Kravata Velog Jože..." (2003), "Sveti Kuzma i Damjan" (2004), Pričice i sličice o zaštitnicima Fažane "Mali glagoljaši" (2005) "Sony i Lanka" (2005); S Brijunskog otočja (bajka u stihovima), "More s pogledom na sobu" (2006), ilustrirao Daniel Načinović. Daniel Načinović dobitnik je nagrade Školske knjige "Ivana Brlić-Mažuranić" (1998) za tekst "Burrra".

² Doživljaj ovih knjiga bitno bi bio umanjen bez ilustracija Nevenke Macolić i Ivana Gregova. O ilustraciji Ivana Gregova ovdje neće biti riječi, ali smatram da ilustracija zaslužuje poseban stručni osvrt i analizu.

dijelovi o "Burri" i "Kravati Velog Jože..." bit će objavljeni na drugim mjestima.

"Burra"³ doziva u sjećanje Jazona i Zlatno runo, Argonaute i Dunav s dva ušća, a hukom svjedoči o mitskom podrijetlu i snazi svoga djeda Boreja; "Kravata Velog Jože ili vilinska svadba u pulskoj Areni"⁴ govori o ljepoti mladosti iznikle iz priče o divovima koji sjede na zvoniku, a noge peru u rijeci, iz priče o vilama Uškaricama i zidaricama Divičina grada i priče o mačjoj družbi iz Arene na čelu s carem Vespazijanom i njegovom počasnom stražom od četiri "mačketira" iz slavne postrojbe "La Royale Cravates" s raznobojnim rupcima oko vrata.

"Mali glagoljaši" priča su o dvoje zagrebačke djece, Dubravku i Karmeli, koji su u "Maloj glagoljaškoj akademiji"⁵ u Roču naučili glagoljicu shvativši je kao razgovor "s Nekim iz daleke, daleke blizine". Priča počinje u Zagrebu. Djeca su dobila razglednicu s neobičnim i čudnim slovima koja i "nisu slova: to su slike". Odjednom neviđen prizor: pojavio se "kralj neki na

³ "Burra" je priča u stihu o Buri (u liku djevojke), koja se rađa iznad Senja i putuje preko kvarnerskih otoka do Rijeke, kroz Tunel Učka ulazi u Istru, putuje Istrom sve do Trsta i tamo u more odlazi spavati (umire). Po jednoj inačici mita Argonauti su Dunavom stigli na sjeverni Jadran, a potjera (Kolhidani) osnovali grad Pulu. Tu se Kalaisu, Borejevu sinu, rodila kći kojoj su, po njezinu djedu, nadjenuli ime Bura. "Burra" je napisana čakavskim dijalektom: prvi prozni dio kazuje o tome kako je bura dobila ime, o karakteristikama vjetra (i u kojem su navedeni svi lokalni vjetrovi), a drugi, koji govori o putu Bure od Senja do Trsta, napisan je u stihu. Prozni tekst svojevrsna je igra jezičnoga standarda (podrazumijeva se) i dijalekta te jezičnih funkcija i stilova. Bura je mitski snažna, a po svemu drugom obična suvremena djevojka. Stih, posebno njegov zvučni sloj, u velikome je "suglasju" s pojavnosti samoga vjetra.

⁴ Kad iz Arene odu glumci i turisti, njome zavlada mačja družina. Car Vespazijan, pulski crni mačak, ima počasnu stražu, "mačketire" iz slavne regimente "La Royale Cravates" čija je parola "Za mladoženju i svata, najljepši je dar kravata!". Mačje društvo u postmodernoj maniri igrajući se doznaje povijest i predaju o Areni.

Vile, a to odrasli ne znaju, još noću dolaze u Arenu, a Veli Jože luta motovunskim šumama. Sprema se veliki događaj: svadba vile Lovorke i Veloga Jože u Areni. Za mladoženju najbolji je dar kravata (priča je nadahnuta umjetničkom instalacijom "Kravata oko Arene" autora Marijana Bušića), a mjera za kravatu obujam je Amfiteatra. Dok se Lovorka dotjeruje na Brijunima, Veli Jože pliva prema Puli. Pred Pulom zadesi ga oluja, a spase ga mačke i vile dobacivši mu Jožinu kravatu. Na svadbi se Veli Jože pretvara u običnog mladića, stasitog i naočitog, ali samo mladića, a vila Lovorka u pulsku djevojku Lovorku, jednu od djevojaka, još "možda i uzvišenije ljepote". "Najveću kravatu na svijetu" mačke i vile "raskroje" i vežu oko vrata svim sudionicima svadbe. Načinovićevo domoljublje prirodno proizlazi iz odnosa prema baštini, a baština nas određuje i čini onima što jesmo. Priča je napisana standardnim hrvatskim jezikom, a dojmljiva je jednostavnost i lakoća štiva s vrlo slojevitim značenjskim slojem.

⁵ "Mala glagoljska akademija" (do nedavno glagoljaška) osnovana je 1993. pri OŠ Vazmoslava Gržalje iz Buzeta, PO Roč, "da se od zaborava sačuva i njeguje glagoljska pismenost". Školu za djecu podržavaju mnoge škole iz Istre i cijele Hrvatske, a ima potporu Ministarstva prosvjete i sporta od samog početka. Verifikaciju Ministarstva dobila je 2003.

pjegastome konju". S kraljem Zvonimirom i sa psom Kolombom djeca su "doletjela" u Istru, u Roč. U Roču ih je dočekaio i pozdravio glagoljaš žakan⁶ Juri. Nakon sedmodnevnoga učenja glagoljice mali glagoljaši sa Zvonimirom vratili su se u Zagreb. Dolazak iz Zagreba u Roč i povratak u Zagreb napisan je proznim tekstom, a učenje glagoljice stihom. I u priči i u stihu uočljive su autorove veze sa zavičajem i usmenom (i pismenom) tradicijom. Veze sa zavičajem i usmenošću u proznome dijelu ispitat ću pod naslovom "Roč", a u stihovima pod naslovom "Mala glagoljaška akademija".

Roč

Pojava kralja Zvonimira za djecu je čudesan prizor: "Jaše li, jaše kralj neki na pjegastome konju! Odjeven kao da je Božić, a ne početak ljeta, naherivši krunu...netom je, po svemu sudeći, izišao iz kazališta". Uz kraljevu "kazališnu" pojavu važan je i let na konju.

To je motiv prastare težnje da se svladava prostor i udaljenost na krilatim konjima, čizmama od sedam milja, "štriginoj" metli, letećem sagu ili na druge načine. Najlogičnije je da srednjovjekovni kralj leti na konju. Usmenoga podrijetla nije samo let konjem:

Iz gradića na brdu začula se čudesna glazba, na tren sjetna pa poskočno vedra. Reć bi, netko je gudio u bas ponad duplje staroga hrasta, a netko rastezao mijeh harmonike. Dva su se oblačića svađala za mjesto na vrhu zvonika. Jedna je koza znatiželjno podignula glavu, a sunce je iz mladih krošnja tjeralo šojke i kosove. Negdje u blizini poskakivali su željezni kotači na tračnicama.

Ovaj rijetko uspjeti pejzaž sjeverne Istre, gradića na brdu, u tekstu drugi put neimenovan pa može biti Roč ili koji drugi gradić, konkretiziran je karakterističnim zvukom bajsja, harmonike, šojki i kosova te kotača na tračnicama i slikom gradića na brdu, zvonika, dvaju oblačića, sunca i koze. Duhovnu blagodat iz prošlosti i današnju ljepotu gradiću daju djevojački glasovi, "zacijelo vile s Učke", pjevajući narodnu pjesmu "s tararajkanjem" (Olinko Delorko) nad "sivim zidinama i zagasitocrvenim krovovima":

*Oja-nena, si travo zelena!
Oja-nina-nena...Oja, nine, na...*

⁶ Žakan je đakon, svećenički pripravnik.

Možda su to baš one vile "Uškarice" i "zidarice" Divić-grada iz "Kravate Velog Jože...".

Objašnjavajući djeci čakavsko "ča", kralj Zvonimir "stade pjevati narodnu pjesmu", stade pjevati u pravom smislu riječi:

*Ča je more, da bi bilo polje;
Ča je, ča je more, da bi bilo polje...
Sve bi gospe težakinje bile;
Sve bi, sve bi gospe težakinje bile!*

Odabrana je baš ova pjesma ne samo zato što počinje sa "ča" nego i zato što spominje more i polje, a Istra ima jedno i drugo, zbog narodne mudrosti iskazane na duhovit način ili samo kraljevske arogancije kada su u pitanju gospe i težakinje.

Zvonimir dolazi iz Zagreba, vraća se u krajeve gdje je nekad živio, a malim Zagrepčanima tumači Istru i njezinu ljepotu bogatstvom graditeljske, glazbene i usmene tradicije. Prirodno povezuje današnje središte nacionalne kulture s područjima na kojima je ona nekada nastajala, a krenuo je u Jurandvor (na otoku Krku) vidjeti "je li sve kako treba uklesano u onom kamenu". "U Jurandvoru je kopija Bašćanske ploče. To su vam, Zvonimire, vaši dvorjani trebali reći...", kaže mu žakan Juri, "original se čuva u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu". Djeca su ostala iznenađena kada su doznala da se u Zagrebu "čuva najviše glagoljskih rukopisa i knjiga" i da je Zagreb "pravi glagoljski grad". U Istri je zato Aleja glagoljaša, "spomen-obilježje glagoljašima i glagoljaštvu, postavljeno uz odvojak ceste od Roča do Huma u dužini od 7 km. Podignuta je kao poseban projekt Čakavskog sabora u razdoblju od 1977. do 1985. godine. Idejni joj je autor Josip Bratulić, a autor skulpture Želimir Janeš. Sastoji se od 11 pojedinačnih spomen-obilježja, od kojih je deset od kamena, a samo su gradska vrata izrađena od bakra" (Diklić, 2005, 9). U tekstu "Malih glagoljaša" posebno se ukazuje samo na "Stol Ćirila i Metoda": "Ono su Sveta Braća! – prozbori kralj – Ćiril je, kažu, složio glagoljicu, Metod i njegovi učenici potom dalje širili ovo pismo. Bilo je to u devetome stoljeću. Najprije bijaše obla, a zatim uglata glagoljica. Baš takva, kakva je na vašoj razglednici, oblikovala se u Hrvatskoj. Ona je najljepši ures naših kamenih spomenika i knjiga". Načinović voli iz literarnoga ulaziti u druge jezične diskurse, ali strogo vodi računa o svojim malim čitateljima dajući im samo potrebno, načinom njima zanimljivim, odolijevajući pojedinostima koje će djeca, kad poodrastu u školi i tako morati učiti. "Glagoljica u kamenu; glagoljica na razglednici! Gle, oni crtaju glagoljicu!" Kako jednostavnije i

efektnije upozoriti na povijest i na početke pismenosti, na značaj i likovnu ljepotu pisma.

Kralj je živopisan lik, kao da je "izišao iz kazališta", voli djecu pa je na put "povezao" i njihova psa Kolumba, ali i djeca vole njega: "Kralju, kraljiću..."dobacio mu je Dubravko.

Zaboravljiv je, ne zna sve iako je kralj, a trsi se pokazati ono što zna. I dobar je i duhovit i odgovoran: s roditeljima je dogovorio kao iznenađenje odlazak u Roč u "najčudesniju ljetnu školu", i to "Zvonimirtransom". "Javit ćemo se mobitelom, a onda poslati razglednicu..." ... "nehajno dometnu kralj". Humor i duhovitost konstanta su Načinovićevih dječjih knjiga.

Juri Žakan, ili "žakan Juri, jedan od najpoznatijih glagoljaša, pisaca i prepisivača starih knjiga", za Dubravka kao junak iz crtanoga filma, izrazio je dobrodošlicu djeci i Kralju živopisno "prema gradskim vratima" gurajući "magarčića natovarenog knjigama" slavnim povikom: "Vita! Vita! Štampa naša gori gre!". Žakan Juri djeci je objasnio da "stari glagoljaši" Očenaš, molitvu za koju je kralj uvrijeđeno rekao da je zna, pišu glagoljicom, a izgovaraju "staroslavenskim jezikom hrvatske redakcije". Molitvu izgovara "svatko kako znade i umije", a on će "onako kako je u 14. stoljeću molitvu zapisao Juraj iz Slavonije, profesor na pariškom sveučilištu Sorboni":

*Oče naš, iže jesi na nebesih
Sveti se ime Tvoje
Pridi cesarstvo Tvoje
Budi volja Tvoja jako na nebesih i na zemli
Hlib naš vsedanni daj nam danas
I otpusti nam dlgi naše
Jakože i mi otpušćajem dlžnikom našim
I ne vavedi nas v napast, na izbavi nas od neprijazni
Amen*

Očenaš iz "Malih glagoljaša" je primjer hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika odnosno glagoljaških knjiga religioznoga karaktera. U svojim dječjim knjigama Načinović koristi kršćanski motiv, a cijela jedna knjiga "Sveti Kuzma i Damjan, Pričice i sličice o zaštitnicima Fažane" temelji se na kršćanskoj legendi o svetima Kuzmi i Damjanu, liječnicima i mučenicima ranoga kršćanstva.

Jednostavno očarava povik "Vita! Vita! Štampa naša gori gre!", koji je žakan Juri, svećenički pripravnik iz Roča, zapisao na margini "Misala kneza Novaka" (1368) radujući se pripremi tiska jednog drugoga misala – "Misala po zakonu Rimskoga dvora" (1483). U ovome poviku, kojim žakan Juri želi pokrenuti i "tovara", krije se simbolika glagoljaške ljubavi i zanosa

vlastitom pismenosti, pismom i jezikom, a u okruženju velikih i jakih čak je i glagoljičko pismo, da bi se dopustilo bogoslužje na hrvatskom jeziku i spasila glagoljica, pripisano sv. Jeronimu. Zamišljamo domoljublje nepoznatoga svećenika koji je također na margini, ovaj put "Lucidara", zapisao riječi o zemlji Istri i planini koja se "latinski nazivlje Olimfos", a zapravo je Učka, i ponos kojim Zvonimirov opat Držiha u najpoznatiju hrvatsku darovnicu "kleše" svoje ime:

*Az, v ime Otca i Sina Svetago Duha
Az opat Držiha pisah se
o ledini da juže da Zvonimir, kralj hrvatskij
v dni svoje
v svetuju Luciju*

Uz nadarenost, zasigurno su i ljubav prema vlastitome pismu i jeziku utjecali na ritmičnost i književne kvalitete tekstova "Baščanske ploče" (Radoslav Katičić) i "Istarskoga razvoda", "pisara i pisca" Mikule Gologoričkog (Josip Bratulić).

Kralj Zvonimir nije glagoljaš nego kralj, kralj koji voli djecu i učenje, knjige i pisce (prevedeno: obrazovanje i kulturu), nije dobar samo u "Malim glagoljašima". O njegovoj se dobroti pričalo, jer da nije tako ne bi pop Dukljanin o njemu zapisao: "I osta kraljem Zvonimir, koji počteni kralj, sin dobrog pomenutja, poče crkve veoma čtovati i ljubiti. I poče dobre pomagati, a progoniti zale. I bi od dobrih poljubljen, a od zalih nenavijen, jere ne mogaše zla vidjeti" (Ljetopis popa Dukljanina, XXXVII, oko 1149.). Vladimir Nazor u "Priči o kosovima" kaže da "neki opaki ljudi digoše ruku na kralja i ubiše ga", a šareni kosovi otada "u crnini"... "kadikada... tužno pjevaju: Zvon! Zvon! Mir! Mir!" (Nazor, 1977, 394). Više nas zanima Zvonimir u legendi i priči od povijesnih spekulacija o pravim uzrocima njegove smrti, pa neka su "glagoljaši" i uljepšali priču i tako se zahvalili na Zvonimirovim darovnicama.

Kralj Zvonimir i žakan Juri povijesne su ličnosti, povijesne činjenice potrebne djeci ("Baščanska ploča" i Žakanov poklič), napisane su u tekstu, ali ostaje dojam da će djeca ove likove prihvatiti kao književne junake pridošle iz legede, koja se inače često i temelji na povijesnoj istini, iz stereotipa usmene književnosti. Za Načinovića to je samo polazni okvir. Usmeno je samo opće koje je u knjizi oživljeno i konkretizirano jezikom moderne fantastične dječje priče. Kralj Zvonimir i žakan Juri "ispričani su" igrom, dosjetkom, humorom i poukom, odgojnom i obrazovnom. Usmeno je ispričano, ne samo u ovome djelu, posve modernim književnim jezikom. Oni su legendarno živi, volimo ih i cijenimo, ali zbog njihove povijesnosti

izostat će ona "pretvorba" iz "Kravate Velog Jože...". Načinović ne nastoji na fabulativnosti, začudnost mu je čest postupak, a dijalog daje priči potrebitu dinamičnost. Dječji likovi dani su na općoj razini radoznalosti, veselosti i drugovanja sa životinjama.

Mala glagoljaška akademija

U "Malim glagoljašima" sedam je pjesama spjevanih čakavskim dijalektom, za svaki dan učenja u "Maloj glagoljaškoj akademiji" po jedna pjesma. Iako su, a već je to rečeno, stihovi bez narativnosti i s težištem na doživljaju, možemo rekonstruirati "školovanje" budućih glagoljaša. Pjesme su naslovljene glavnim brojevima od 1 do 7. Naslovimo ih, igrajući se, jednim stihom iz svake pjesme: "Az, Buki, Vjedje," (1), "Klešu slova, tešu slova" (2), "Žakan Juri vino pije" (3), "Tekuć zdolun sve do Huma" (4), "Puna mi je glava slova" (5), "Tebe čeka ovi libar" (6), "Az, Buki: u ruki" (7), i doznat ćemo da su mali glagoljaši prvi i peti dan svladali glagoljičku abecedu (azbuk), drugi dan pisali i crtali slova, treći dan posvetili trojici glagoljaša: žakanu Jurju, Vidu Omišljaninu i Mikuli Gologoričkom, četvrti dan razgledali "Aleju glagoljaša", šesti dan čitali glagoljičke tekstove, a sedmog dana zaključili da dobro govore, da je glagoljički znak i slovo i riječ (zakon, govor) i broj i mudrost: "Dobro, Jest, Živjeti!". Sada simbolika broja sedam dobiva puno značenje, pa nam se nametnula usporedba učenja glagoljice u "Maloj glagoljaškoj akademiji" s Postankom, biblijskim stvaranjem svijeta, ili bolje i namjerno bez velikih slova, otkrivanje mudrosti glagoljice ravno je stvaranju svijeta.

Usporedba je potaknuta samom biti glagoljice kao pisma: "Glagoljica je autorsko pismo u punom smislu te riječi te oblicima, posebice u najstarijem razdoblju, pokazuje visoke odlike svojega tvorca: istančan smisao za filologiju, jezičnu stvarnost; duboki smisao za teološku simboliku; dar za likovnost, za oblikovanje slova kad su skupa (riječ) ili kad su posebno (znak). Središnjem je grafemu glagoljske azbuke ime "slovo", što znači i logos, um, ali i Riječ Božju" (Bratulić, 2005, 257). I sam autor u "Besidaru" na kraju knjige objašnjava malim čitateljima da glagoljska slova imaju imena (i da se zato pišu velikim slovom) navodeći Az, Buki, Vjedje, Glagolju i da "čitajući nazive slova glagoljičke azbuke, dobivamo i poruku: Ja (koji) slova poznajem, velim (da) dobro je živjeti..." ili stihu "Dobro, Jest, Živjeti!".

"Besidar" na kraju ima i "Burra", a u "Malim glagoljašima" uz nepoznate riječi, većinom čakavske, navedene su bilješke o glagoljašima žakanu Jurju, "Vidu z Omišlja", Mikuli Gologoričkom, Roču, selu Nugli i

Humu. Što piše u bilješci o žakanu Jurju iz Roča već je rečeno, dodajmo da je u "Aleji glagoljaša" spomenik posvećen njemu deveti po redu, da se zove "Odmorište žakna Jurja" na "spomen prvoj hrv. tiskanoj knjizi" a sastoji se "od 7 kamenih stolaca u obliku slova koja ispisuju ime žakna Jurja" (Diklić, 2005, 10). Vid Omišljanin za ročku je crkvu napisao brevijar koji zovemo njegovim imenom "Brevijar Vida Omišljanina". U Roču nije samo sjedište "Male glagoljaške akademije", u srednjem vijeku ondje su djelovali mnogi poznati glagoljaši i bio je "kulturni centar iznimna značenja", u njemu je uz, spomenute i nespomenute glagoljske spomenike, u crkvi sv. Antuna opata otkriven poznati "Ročki glagoljski abecedarij" (oko 1200.), te nastao poznati "Ročki misal" (15. st.). U Nugli se čuvao "Misal kneza Novaka" "koji su vlastitim izdvajanjem mještani kupili 1405. godine, a Hum, "najmanji gradić na svijetu", u bilješci se spominje samo uz Aleju glagoljaša". O Humu i glagoljici više govore stihovi u "Burri".

Ove podatke iz "Besidara" trebalo je navesti kao ilustraciju odgovornog i ozbiljnog Načinovićeva pristupa dječjoj knjizi: ako je prozni tekst, dodatna će se informacija dati u samome tekstu literarnim načinom; ako je tekst u stihu, onda će se u "Besidaru" dati obavijest jednostavno i razumljivo, kao npr. o "Istarskome razvodu" Mikule Gologoričkog: "pod čijim je perom zapisan na hrvatskom jeziku dio kulturno-povijesnog pravnog dokumenta". Rijetki su pisci koji tako poštuju i cijene svoje čitatelje, tim više ako se zna da Daniel Načinović nije radio u školi s djecom.

Igra, dječja zaigranost i ljubav, ljubav prema djeci i glagoljici, ljubav prema Istri i zavičaju – temelj su pjesama u "Malim glagoljašima". Polovica prve pjesme i pjesma "7" potpuno su istoga teksta: glagoljička slova su i riječi i brojke i slike, nazivi su im osobna imena pa se s njima može igrati, a prijevodom u suvremeni jezik iskazati malom čitatelju još jasnije plemenitu poruku glagoljičke azbuke i pjesnika samoga: "Dobro, Jest, Živjeti!". Posebno se naglašava i ljubav: "Ključ je u srcu". Stih je kratak, dominira onaj od pet slogova, ritam je živahan kao u igri, a zvučni se sloj dočarava glasovnim figurama (asonancom, aliteracijom i povremenom rimom). Pjesmu na kraju, bez obzira što je tekstom ista, drukčije odčitavamo. I da nema uočene simbolike imala bi dodatni smisao uz onaj s početka. Istim početkom i dočekom pjesnik je stihovnom dijelu "Malih glagoljaša" dao zaokruženi oblik, zatvorenu formu, u kojoj moralna i estetska poruka uvijek dobiva na značenju i težini. Drugi dio prve pjesme, istoga stiha i ritma, istarski je pejzaž jutra u očima djeteta, kojemu posebnu draž daje istarski kolorit i toplina pospanosti u kombinaciji s kratkim stihom pjesme (1):

*Stare beside, nove beside:
 ka/ topli kostanji.
 Od noći pasane,
 zvizde u rosi.
 Vitrić u murvi.
 Ladonja i dub.
 Vela su vrata,
 korak mići.
 Još pospano sunce
 suremu zidu
 je silo na rub.*

Peta je pjesma ponovno igra s imenima glagoljskih slova, a među njima je i "Slovo" pa možda to asocira na "Profešuri i doturi – jena sova jedan ćuk", ali i na punu glavu slova, pomisli o odustajanju, ali odustajanja nema, jer je "Slovo kamik, lipi kus". Tako raste "glagoljska hižica", sve je višlja, sve je veća...". Raznolikost stiha, raznolikost kao da je pjesma slobodnoga stiha, samo potvrđuje Načinovićevu pjesničku vještinu

U pjesmama "2", "3", "4" i "6" dominira osmerac s raznolikom strukturom rime što stihu daje zanimljivu melodioznost, a mogućnost da se većina stihova shvati kao dva polustiha od po četiri sloga daje stihu izuzetnu živost i gipkost (2):

*Na libru su... Sve se praši!
 Gle ih! Mali glagoljaši!
 Klešu slova, tešu slova,
 pišu slova, crtaju hi...*

Tražeci usmene motive nećemo ih naći samo na tematskoj, nego i na izražajnoj razini. U ovim stihovima ima elemenata dječjih pjesama koje vuku podrijetlo iz usmene poezije. I u navedenom primjeru može se nazrijeti gradnja po modelu nabrajalice: "Klešu slova, tešu slova, pišu slova, crtaju hi...". U dobroj modernoj dječjoj poeziji često nalazimo elemente dječje pjesme iz igre, jednostavnih i malih usmenih oblika (izreka, poslovice, zagonetka), a u hrvatskoj poeziji najpoznatiji je primjer Grigora Viteza. U ovim stihovima ima melodijske magije, ponavljanja iz brojalice i pomalo "štrigina leta" (4):

*Za rucake sve ih vežu,
 pak ih pelju na kraj libra,
 do smokvice, do črnice.*

*Letuć gredu zgorun-zdolun
bičiklete, rolerice...
Slova skaču doli s uma;
glagoljaši slova love
tekuć zdolun sve do Huma.*

Mašta je malih glagoljaša neiscrpna. Žakan Juri sjedi "nasrid libra", pije vino, a niz bradu mu se "teran cidi", psi laju abecedu, "Vita! Vita! Glas se čuje". "Vid z Omišlja" za računalom je i na internetu, a Mikula "na tovaru libre nosi": "Stari bard od glagoljice, gre s bocunom od bilice". Mjesec skače kao kozlić. Sve nam se pomiješalo. Vrijeme je za spavanje, za uspavanku, majčinu pjesmu nad kolijevkom i za jednu od najstarijih pjesama uopće. Sunce i zvijezde, mekoća noći, kapci otežali: slika i melodija za antologijsku uspavanku (3):

*Misec, daj mi fetu sira!
Zvizde dajte malo mira!
Vrime je za serenadu:
armoniku, violin.
Od srebra je teško slovo
libru palo na škalin.
Vuna. Lahor. Mehka noć.
Zaspali su glagoljaši.
Zaspa je u libru Roč.*

Standardni jezik proze i čakavski dijalekt stiha asocira sličnost i razlike u odnosu na "Burrru". Izrečen je već piščev stav da je, ako je riječ o prozi i stihu u istome djelu, estetski važnije i bitnije u stihu, jer proza dijeli medij s ostalim funkcijama i stilovima jezika, barem danas. Na pitanje maloga Dubravka: "Kakav je to čakavski govor?", kralj Zvonimir odgovora da je to "govor starih, ali i novih knjiga". Drugim riječima, literarna djela pisana čakavskim narječjem prije, ali i poslije Gajeve reforme, pisana su književnim jezikom, kao i ona pisana kajkavskim narječjem. Djecu treba naučiti da su sva književna djela napisana na čakavskom, kajkavskom i štokavskom narječju napisana hrvatskim književnim jezikom, jer književni jezik je onaj na kojem su napisana književna djela, da ne bi ispalo kako "Burrra" nije književno djelo. Nakon standardizacije hrvatskoga jezika temeljem štokavskog narječja običava se književnost na čakavskom i kajkavskom narječju zvati dijalektalnom književnosti. Danas se većina književnih djela piše standardnim jezikom, ali u njima uvijek ima riječi i izraza iz različitih, pa i dijalektalnih, izvora koji ne spadaju u standard, ali

spadaju u književni jezik. Uz male "čakavce" i "kajkavce" i mali "štokavci" moraju učiti standardni hrvatski jezik. "Da bude zanimljivije", kaže Kralj, "i Ročani govore kaj".⁷

Mali glagoljaši vratili su se u Zagreb, "nečujni galop" preletio je Savu i preko vrhova Katedrale spušta se "k Ulici kralja Zvonimira. Karmela se pokrila laganim pokrivačem. Dubravko dohvati razglednicu... Slovo po slovo...". Zna on čitati glagoljicu, vidio je njezinu likovnu ljepotu, a sada zna i za njezinu mudrost. To je njegovo pismo, njegova povijest, vidio je Roč, "Aleju glagoljaša", Istru, čini mu se i glagoljaše, jer su tako njegovi, i tako su živi: "Bilo je... kao da razgovara s Nekim iz daleke, daleke blizine".

Zaključak

Radnja Načinovićevih priča odvija se u sadašnjosti, iako su junaci priča iz prošlosti, mitske ili povijesne. Svojevrсна dvojnost uočljiva je kod mitskih likova: imaju mitske osobine koje će dijete doživjeti kao nadnaravne, ali i ljudske osobine s kojima će se moći poistovjetiti.

Kralj Zvonimir i žakan Juri iz "Malih glagoljaša" povijesne su ličnosti u kojih čudesno nije mitske naravi. Doista, žakan Juri vatreni je glagoljaš s "tovarom" i knjigama, izvikuje svoju poznatu rečenicu i komentira hrvatsku kulturnu politiku. S kraljem Zvonimirom stvar stoji nešto drugačije: leti na konju, o njemu postoje legende. Ipak, djeca će obojicu doživjeti kao likove iz legende i povijesne predaje. Zvonimir je pak opisan kao da je bio skriven u čarobnjakovu šeširu ili depou kazališta. Prošlost u Načinovićevim pričama nije prošlost iz bajke, pa ni prošlost iz Nazorove priče pravljene poetikom moderne, nego prošlost sadašnjosti. Suvremenost priče, čudesno u njoj i drugi književni postupci govore da je riječ o modernoj dječjoj priči.

Prošlost traje u sadašnjosti, ona određuje našu duhovnost, našu pripadnost: naš identitet. Dvojnost usmene predaje, prošlosti i sadašnjosti, samo je privid. Zato nije čudo da je moguć razgovor i druženje sa žakanom Jurjem i kraljem Zvonimirom, a oksimoron "daleka blizina", tema ove priče, postane sasvim logičan. Usmena i pisana baština zapravo je naš razgovor "s Nekim iz daleke, daleke blizine" s vremenskom i prostornom daljinom i blizinom.

I druge oznake stila pokazuju tijesnu vezu Daniela Načinovića s istarskom usmenom baštinom. Likovnost pejzaža u priči prepoznatljivo je istarska. Posebno se čine uspješnim dva pejzaža: opis Roča i okoline u

⁷ Ročani su Bezjaki, nadimak hrvatskih kajkavaca u srednjoj Istri.

proznom dijelu teksta te pejzaž iz 1. pjesme, nazovimo ga "pejzažem u očima djeteta". U pjesmama "Malih glagoljaša" našao sam niz elemenata poezije usmene provinijencije: uspavanka u 3. pjesmi, a elemenata brojalice, magije, pa i "štrigina" leta ima i u 4. pjesmi. Svoj stav i književni postupak pisac iznosi i citiranjem stihova istarskih narodnih pjesama.

Pisac je poučio male čitatelje da su glagoljička slova likovno zanimljiva i da je glagoljica "mudro pismo": glagoljički znak je i slovo i riječ i broj, a slovo "s" može značiti i mudrost i "Riječ Božju". Glagoljska slova imaju imena, a imena se mogu složiti u poruku optimizma: "Ja (koji) slova poznajem, velim (da) dobro je živjeti..." ili stih: "Dobro, Jest, Živjeti!".

Kao što nije moguće razdvojiti temu od izraza, tako nije moguće odvojiti postupke vezane uz usmenu književnost od ostalih književnih postupaka, književno djelo govori jedinstvom. Prozni dio priče pisan je književnim standardom, a čakavski dijalekt pjesama doživljavamo kao počast jeziku "začinjavaca" hrvatske glagoljske pismenosti i književnosti. U odnosu proze i stiha, stihu se daje umjetnička prednost, kao da proza opisuje, a stih iskazuje. Iako takav stav proizlazi iz "Burrre" i "Malih glagoljaša", ne slažem se i tvrdim da je u naraciji "Kravate Velog Jože..." Načinović majstor jednostavnosti i u štivu s više značenjskih slojeva.

I na kraju, valja se vratiti na početak kao što se pisac vraća u ovoj priči. Naime, priče imaju zaokruženu kompoziciju ili kompozicijski krug. Kralj Zvonimir vraća Dubravka i Karmelu u Zvonimirovu ulicu u Zagrebu odakle je s njima, i sa psom Kolumbom, i krenuo leteći na konju u Roč. Težnju savršenoj i zatvorenoj kompoziciji tumačim težnjom autora za lijepim, što će mali čitatelj sigurno prepoznati.

Literatura

- Antička Pula s okolicom (1996), tekst Robert Matijašić, Klara Buršić-Matijašić, fotografija Duško Marušić-Čiči, ZN "Žakan Juri", Pula.
- Bošković-Stulli, M. (1986), Zakopano blago, Hrvatske usmene pripovijetke, predaje i legende iz Istre, Čakavski sabor/Istarska naklada, Pula/Rijeka.
- Bošković-Stulli, M. (1972), O narodnim pripovijetkama u Istri, Rad 17. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije Poreč 1970., Zagreb.

- Bratulić, J. (2005), Glagoljica, u: Istarska enciklopedija, urednici Miroslav Bertoša, Robert Matijašić, Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Zagreb.
- Delorko, O. (1960), Istarske narodne pjesme, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb.
- Delorko, O. (1972), O hrvatskim narodnim istarskim pjesmama, Rad 17. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije Poreč 1970., Zagreb.
- Diklić, A. (2005), Aleja glagoljaša, u: Istarska enciklopedija, urednici Miroslav Bertoša, Robert Matijašić, Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Zagreb.
- Mikac, J. (1977), Istarska škrinjica (iz kulturne baštine naroda Istre), Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb.
- Nazor, V. (bez godine), Istarski gradovi, naklada Vasić, Zagreb.
- Nazor, V. (1984), Istarske teme II, uredio Nedjeljko Mihanović, Čakavski sabor, Edit, Pula.
- Nazor, V. (1977), Sabrana djela, Svezak XVI, uredila Nina Vinski, Mladost, Zora, Matica hrvatska, Liber, Zagreb.
- Orlić, D. (1986), Štorice od štrig i štriguni, Istarska naklada, Pula.

***DISTANT VICINITY – ORAL AND HOMELAND MOTIFS IN MALI
GLAGOLJAŠI BY DANIEL NAČINOVIĆ***

ABSTRACT

Daniel Načinović (1952) is a prominent, fruitful and versatile middle-generation Croatian writer from Istria. He has been writing for children from his literary beginnings. Even the surface analysis of his work would reveal not only modernism, but also three other dominant features: homeland motifs, oral heritage and certain occasionality or, better said, occasional inspiration. Three of his "illustrated" books that are best suited for analysis of oral and homeland motifs are: "Burrria", "Kravata Velog Jože ili vilinska svadba u pulskoj Areni" and "Mali glagoljaši".

"Mali glagoljaši" is a story of two children from Zagreb, brother and sister named Dubravko and Karmela, who came to Roč in Istria during their summer break in order to attend "Small Glagolitic Academy" and learn the Glagolitic alphabet. The story consists of prosaic text in which the author incorporated seven poems titled with cardinal numbers from one to seven. Prosaic text was written in standard language, while the poems were written in Čakavian dialect. The children travel from Zagreb to Istria and back by "Zvonimirtrans", i.e. they fly on a horse with King Zvonimir, and upon their arrival to Roč they are welcomed by a famous Glagolitic writer žakan Juri.

Prosaic text and poems are filled with oral and the author's homeland motifs. King Zvonimir presents Istria and its architectural, music and oral tradition to the children. Čakavian dialect in verses of "Mali glagoljaš" is actually homage to Glagolitic writers,

originators of Croatian literacy and literature. The author emphasized artistic beauty of Glagolitic alphabet and its "wisdom". Reading the letters of Glagolitic alphabet reveals the message: "I (who) know the letters, say (that) it is good to live". By reading Glagolitic letters the children learn about the need for knowledge, serenity and optimism in life. But, they do not learn only that – while reading the poems the children become aware that learning the Glagolitic alphabet is equal to creating or discovering the world. King Zvonimir and žakan Juri are historical figures, but children will perceive them as characters from legend and tradition, particularly King Zvonimir. "Mali glagoljaši" is a fantastic children's story. Duality of tradition (and history) and present is actually apparent. History determines our spirituality, our belonging and our identity. Children cannot identify themselves with King Zvonimir and žakan Juri, because they are not mythical characters, but they can talk to the King and Glagolitic writers as with someone from "distant, distant vicinity".

Key words: *academy, Glagolitic alphabet, King Zvonimir, Roč, žakan Juri*